

Олександр Семенюк,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника
Управління Служби безпеки України

УДК 343.32

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА ВТРАТУ ДОКУМЕНТІВ, ЩО МІСТЯТЬ ТАКУ ІНФОРМАЦІЮ

У статті проведено аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак злочинів, передбачених статтями 328 та 329 Кримінального кодексу України, які встановлюють кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію; доводиться, що існуюча на даний час конструкція цих статей передбачає відповідальність лише за створення достатніх умов для настання шкоди основному об'єкту, що суперечить загальному принципу криміналізації тільки суспільно небезпечних діянь.

Ключові слова: розголошення державної таємниці, втрата матеріальних носіїв секретної інформації, склад злочинів, передбачених статтями 328 та 329 Кримінального кодексу України.

Вагомою частиною складного механізму превенції є кримінальне покарання [1, с. 73]. Виконання зазначеної ролі здійснюється як за допомогою загрози покарання, що міститься в санкції правої норми Особливої частини Кримінального кодексу України, так і шляхом його реалізації, тобто примусового впливу на осіб, вже визнаних винними у вчиненні злочину.

Однією з ознак високого рівня кримінального законодавства є його стабільність, незмінність основних принципоположень і приписів. Водночас, залишаючись стабільними, кримінальноправові норми повинні ефективно реагувати на ті зміни, які відбуваються в по-

літичних, соціально-економічних умовах життя суспільства й держави, адекватно відповідати на будь-які нові суспільно небезпечні виклики з боку злочинного середовища.

Практика застосування статей 328 та 329 Кримінального кодексу України, якими встановлено кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці та втрату документів, що містять таку інформацію, висвітлила невідповідність оцінки цієї поведінки соціальним, економічним, політичним і правовим змінам, що відбулися останнім часом у суспільстві. Саме це й обумовило актуальність нашого дослідження в рамках наукової статті.

Проблематика відповідальності за розголошення державної таємниці досліджувалася О. Шамсутдиновим на рівні дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук [2]. Крім цього, дане питання розроблялося переважно на рівні коментарів до відповідних статей КК України, в монографіях, посібниках, підручниках з Особливої частини кримінального права України О. Бантишевим, М. Коржанським, П. Матишевським, В. Навроцьким, М. Хавронюком та ін.

Незважаючи на значну увагу з боку науковців та практичних працівників до цього питання, у юридичній літературі та наукових дослідженнях накопичилося чимало суперечливих висновків і рекомендацій, що негативно впливають на оперативно-слідчу діяльність органів СБ України з охорони державної таємниці.

Метою цієї статті є здійснення аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак злочинів, передбачених статтями 328 та 329 КК України, та вироблення пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства у сфері охорони державної таємниці.

Склади злочинів, що встановлюють кримінальну відповідальність за розголошення державної таємниці (ст. 328 КК) або втрату її матеріальних носіїв (ст. 329 КК), побудовані як формальні, об'єктивна сторона котрих не передбачає наслідків у якості їх обов'язкової означеності. За таких умов розголошення державної таємниці вважається закінченим злочином з моменту, коли секретна інформація, яка була довірена особі або стала її відомою у зв'язку з виконанням службових обов'язків, була сприйнята хоча б однією сторонньою особою. Втрата документів, що містять державну таємницю, а також предметів, відомості про які становлять державну таємницю, вважається закінченим злочином із моменту їх виходу з володіння особою, якій вони були довірені, та ознайомлення або можливості ознайомлення з ними сторонніми особами. При цьому розголошення державної таємниці може бути вчинено як умисно, так і з необережності, а втрата документів, що містять секретну інформацію — лише з необережності [3, с. 640—647].

На наше переконання, така конструкція статей 328 та 329 КК суперечить загальному принципу криміналізації тільки суспільно небезпечних діянь (таких, що заподіюють або створюють реальну загрозу заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони), оскільки надто розширює коло юридично значимих факторів, які зумовлюють настання суспільно небезпечних наслідків.

Так, критерієм вирішення законодавцем питання про включення або не включення наслідку до комплексу обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу конкретного злочину є міра відображення ознаками складу злочину ступеня суспільної небезпечності того чи іншого діяння. При цьому враховується специфіка самого діяння, ступінь вірогідності спричинення шкоди, її характер, обсяг і час настання можливого наслідку [4, с. 136].

Виходячи з цього, залишення суспільно небезпечних наслідків за межами об'єктивної сторони цих злочинів означає, по-перше, що діяння (дія або бездіяльність), внаслідок якого інформація стала відомою чи доступною osobам, які не мають права доступу до неї (далі — витік секретної інформації), вже саме по собі є суспільно небезпечним, тому злочинний результат не є обов'язковою ознакою цього злочину, а по-друге, що настання шкоди внаслідок таких дій є неминучим результатом.

Критерієм суспільної небезпечності, її ступеня виступають об'єктивні і суб'єктивні ознаки, спосіб вчинення злочину, форма вини, мотив і мета тощо [5, с. 68]. Тому вивчення питання щодо наявності чи відсутності у конкретному діянні об'єктивної, реальної небезпечності можливе за умови оцінки всієї сукупності цих ознак.

Кожний злочин посягає на об'єкт, що охороняється законом. Проте, як зазначається науковцями, посягання на об'єкт може бути двояким: це або завдання конкретної шкоди об'єкту, що охороняється правом, або приведення його у стан небезпеки завдання шкоди [6, с. 151]. Іншими словами, всі злочини можна поділити на такі, які фактично спричиняють злочинні наслідки, та такі, які створюють реальну можливість їх

настання. Саме до другої групи злочинів належать розголошення державної таємниці та втрата документів, що містять державну таємницю.

Свого часу думки радянських учених в оцінці створення небезпеки як підстави для кримінальної відповідальності розділилися. Так, Н. Дурманов [7, с. 40], М. Шаргородський [8, с. 40], М. Шнейер [9], Н. Лясс [10], А. Міхлін [11, с. 31] не вважали небезпеку завдання шкоди вином злочинних наслідків.

Протилежної точки зору дотримувалися А. Трайнін [12, с. 148–150], Т. Церетелі [13, с. 28], В. Кудрявцев [6, с. 172, 174], Н. Кузнецова [14, с. 21–23] та ін.

Зокрема А. Трайнін першим обстоював позицію, що кожний злочин завдає шкоди охоронюваним законом об'єктам, і тому немає злочину без наслідків, і робив особливий наголос на залежності злочинного наслідку від об'єкта: «Посягнути — це завжди означає завдати в тій чи іншій формі та мірі шкоду об'єкту: посягання, яке не несе з собою шкоди, перестає бути самим собою: воно вже не «посягає». Єдине, від чого кримінальний закон охороняє і може охороняти об'єкт — це від шкоди». Отже, злочинний наслідок — це, на думку А. Трайніна, логічне доповнення об'єкта злочину [12, с. 139–140].

Додержувалася цих поглядів також Н. Кузнецова, яка вважала, що коли злочинний наслідок не описаний у законі, він настільки тісно примикає до дії, що досить довести наявність закінченої дії і об'єкта злочину, як і наявність шкоди стає сама собою зрозумілою [14, с. 42–43].

Ми поділяємо позицію А. Міхліна, котрий наголошував, що представники тієї точки зору, згідно з якою створення можливості настання наслідків вже є наслідками, помиляються, оскільки залишають поза увагою вірогідність завдання шкоди одним злочином декільком об'єктам. Так, наводячи приклад на порушення правил безпеки на вугільній шахті, яке створює можливість загибелі шахтарів, цей науковець зазначав, що даний злочин завдає шкоду декільком об'єктам. Перш за все — основному об'єкту — безпеці ведення робіт у шахті. Це нематеріальні наслідки. Поряд із цим

створюється можливість завдання шкоди іншим об'єктам — життю і здоров'ю людей. При порушенні першого об'єкта другий може бути абсолютно неушкодженим. Тому потрібно диференціювати підходити до аналізу наслідків, які завдаються різним об'єктам [11, с. 31].

Правильне вирішення цього питання значною мірою залежить від того, що розуміти під злочинним наслідком. Так, на думку Я. Брайніна, поняття злочинного наслідку є, перш за все, самостійним поняттям, яке існує як логічне доповнення діяння, але з останнім не зливається. Діяльність людини може призводити до тих або інших наслідків. Але вони не є чимось таким, що неминуче повинно випливати з такої діяльності. Кожне в основі має свій предмет, своє одиничне, а отже, і власні ознаки, що їх характеризують. «Діяльність, спрямована на те, щоб викликати ті або інші наслідки, і самі наслідки — не одне і те саме» [15, с. 88–89].

Безпосереднім об'єктом, якому завдається шкода внаслідок розголошення державної таємниці або втрати її матеріальних носіїв, є умови безпечного існування людини, суспільства та держави. Це нематеріальний наслідок, що існує у вигляді джерела небезпеки. Хоча перший наслідок за своюю природою і приховує в собі ймовірність завдання шкоди територіальній цілісності та недоторканності України, її суверенітету, політичній та економічній незалежності, бойовій готовності Збройних Сил та інших військових формувань, життю, здоров'ю та гідності людини, майну або іншим цінностям; проте проведене нами дослідження матеріалів контррозвідувальних справ та кримінальних проваджень об'єктивно доводить, що далеко не кожний випадок несанкціонованого витоку секретної інформації завершується завданням шкоди цим об'єктам.

Підтвердженням цьому є той факт, що за останні роки у всіх випадках притягнення осіб до кримінальної відповідальності за статтями 328 та 329 КК, у жодному з них такі дії не кваліфікувалися за частинами другими цих статей, тобто за настання тяжких наслідків у результаті розголошення державної таємниці або втрати її матеріальних носіїв.

Витік секретної інформації призводить до її неконтрольованого з боку держави обігу в інформаційному просторі, що суттєво збільшує ризики ознайомлення з такою інформацією осіб, зацікавлених у завданні за її допомогою реальної шкоди охоронюваним кримінальним законодавством сферам життедіяльності людей. З кримінологічної точки зору така ситуація є несприятливою та розцінюється як наявність достатніх умов, унаслідок яких шкода основному об'єкту злочину може бути безперешкодно завдана у будь-який момент. За такого стану речей запобігти настанню суспільно небезпечних наслідків можна завдяки негайному втручанню та усуненню цих достатніх умов (наприклад, шляхом передження особи, якій стала відома секретна інформація, щодо непропустимості її подальшого розголослення або примусового вилучення матеріальних носіїв секретної інформації у особи, яка випадково заволоділа такими носіями). Проте не слід забувати, що створення умов для завдання шкоди основному об'єкту злочину та завдання такої шкоди — явища взаємопов'язані, але їх ототожнення і змішування, наділення одного конструктивними ознаками іншого, рівнозначно тому, як змішувати причину і наслідок у сенсі філософському.

Використовуючи ті чи інші філософські положення, кримінально-правова наука, звичайно, не створює якісно нового поняття причинного зв'язку, а лише вирішує цю проблему з урахуванням специфіки кримінального права. Причинний зв'язок у кримінально-правовому розумінні означає, що злочинний наслідок породжується суспільно небезпечним і противідповідним діянням суб'єкта злочину. Причинний зв'язок — це об'єктивна категорія, тому цю проблему треба вирішувати не суб'єктивно, а на підставі вивчення та врахування об'єктивних закономірностей. Такий методологічний підхід властивий теорії необхідного спричинення, квінтесенцією якої є те, що вона надає значення ознаки об'єктивної сторони складу злочину не будь-якому причинному зв'язку між явищами, а лише такому, коли наслідок стає необхідним, об'єктивно закономір-

ним, а не випадковим результатом діяння [4, с. 139].

Необхідний наслідок є проявом закономірності розвитку даного явища, внутрішньо властивого йому. Необхідні наслідки даного явища до їх настання спочатку виступають лише як реально можливі. Реальна можливість настання певних подій є об'єктивною категорією, яка свідчить про наявність об'єктивних умов для настання відповідного явища. Реальна можливість перетворюється на дійсність у суспільних відносинах людей унаслідок їхньої діяльності. Щоб встановити необхідний причинний зв'язок, завжди треба з'ясовувати реальну можливість настання наслідків вчиненої дії. Необхідний причинний зв'язок між дією і наслідком створюється в результаті перетворення цієї реальної можливості на дійсність.

Випадковий наслідок не випливає закономірно з даного явища, хоч саме воно причинно обумовлено. Він настає, тому що у своєму розвитку така закономірність переплітається з діями інших сторонніх для неї обставин. Випадкові наслідки настають у результаті перетинання даного ланцюга причинності з іншим. Питання про відповідальність за наслідки, які настали, може бути поставлено і позитивно вирішено лише тоді, коли ці наслідки були необхідними, закономірними наслідками вчиненої людиною дії і мали свою підставу [16, с. 213—216].

Безумовно, витік секретної інформації, тобто результат діяння особи (дії або бездіяльності), внаслідок якого інформація стала відомою чи доступною особам, котрі не мають права доступу до неї, та суспільно небезпечні наслідки розголослення державної таємниці або втрати її матеріальних носіїв (завдана об'єкту злочину шкода), знаходяться у відносинах причини та наслідку. Зазвичай такі наслідки не породжуються закономірним розвитком діяння особи, а настають через випадковий збіг обставин. Для цього в закономірний перебіг діяння має втрутитися дія третьої особи, яка не лише знає, у який спосіб та яким чином можна використати отриману секретну інформацію на шкоду суспільним інтересам, а й дійсно використовує її з такою

метою. Тільки в результаті випадкового перехрещення цих діянь настає наслідок, не властивий жодному з них окрім взятому, якого законодавець намагається уникнути шляхом встановлення кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 328 та 329 КК.

Конструювання об'єктивних ознак складів злочинів, передбачених статтями 328 та 329 КК України, у спосіб, згідно з яким кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці та втрату її матеріальних носіїв настає за створення лише потенційної можливості (умови) для завдання об'єкту злочину шкоди, фактично призвело до законодавчого закріплення теорії «condition sine qua non» (у перекладі з лат. — «умова, без якої немає»). Ця теорія неодноразово цілком справедливо критикувалася у юридичній літературі, оскільки вона надто розширює коло юридично значимих факторів, що зумовлюють настання наслідків, і можуть привести до відповідальності за дії, які не були причиною даного наслідку, а були лише умовою його настання.

Перенесення законодавцем центру ваги при визначенні суспільної небезпечності розголошення державної таємниці чи втрати її матеріальних носіїв із конкретного злочинного результату у вигляді завдання шкоди основному об'єкту на обставині створення лише умов завдання такої шкоди внаслідок потрапляння секретної інформації до сторонньої особи, призвело до розходження між суспільною небезпечністю таких дій та їх противідповідністю — надмірної криміналізації діяння.

Унаслідок надмірної криміналізації та відсутності необхідного рівня суспільної небезпечності таких діянь у якості матеріальної ознаки злочину, під кримінально-правову заборону та, відповідно, у сферу дії кримінальної юстиції потрапляють не лише діяння, які дійсно є суспільно небезпечними, а й ті, що не можуть бути віднесені до цієї категорії.

Існування застарілих дефініцій складів злочинів, запроваджених ще 15 листопада 1943 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про відповідальність за розголошення державної таєм-

ниці та за втрату документів, що містять державну таємницю» [17, с. 423] для посилення політичних репресій з боку держави щодо зовнішніх та внутрішніх ворогів радянського устрою, не могло не позначитися на судовій практиці, що знаходить своє відображення в різному і часом суперечливому тлумаченні цих норм.

Зокрема суди самостійно намагаються звузити коло так званих «сторонніх осіб», до яких має потрапити секретна інформація, щоб злочини, передбачені статтями 328 та 329 КК України, вважалися закінченими; при призначенні покарання за розголошення державної таємниці та втрату її матеріальних носіїв суди здебільшого ухвалюють рішення про звільнення засуджених від відбування призначеної покарання з визначенням при цьому іспитового строку; до кримінальної відповідальності у такий спосіб притягаються особи, дії яких формально протиправні, але позбавлені необхідного для злочинів рівня суспільної небезпечності. За таких умов більшість досліджень нами судових рішень не можуть вважатися ефективним засобом протидії суспільно небезпечним проявам у цій сфері.

З метою виправлення цієї ситуації диспозиції статей 328 та 329 КК України мають містити не лише різні форми порушень встановлених правил поводження з державною таємницею, внаслідок яких стався її витік у вигляді розголошення секретної інформації або втрати її матеріальних носіїв, а й суспільно небезпечні наслідки та чіткі критерії такої суспільної небезпечності. Лише за умови сукупності всіх складових об'єктивної сторони у реальній дійсності вчинені діяння можна вважати злочином.

Утім, суспільна небезпечність діяння визначається не тільки його зовнішніми, фактичними, об'єктивними ознаками, а й суб'єктивними, оскільки законодавець визначає злочином не самі по собі об'єктивно суспільно небезпечні діяння, а дії вольові, тобто такі, що знаходяться під контролем свідомості та волі особи, — дії винні. Від суб'єктивних ознак залежить не тільки ступінь суспільної небезпечності діяння, а й, насамперед, визнання самого діяння суспільно небезпечним. То-

му постановка і розгляд питання про причинний зв'язок стосовно конкретного складу злочину лише в рамках об'єктивної сторони, поза зв'язком з іншими елементами і ознаками складу, є умовним і можливим лише для більш глибокого пізнання та розкриття цієї складної теми.

Для визнання того чи іншого діяння суспільно небезпечним необхідно з'ясувати зміст умислу та необережності у даному конкретному випадку, дослідити фактичні обставини, які охоплювалися свідомістю та волею особи, у чому конкретно знайшли прояв такі ознаки, що свідчать про винність суб'єкта. Усвідомлення суспільної небезпеки чи обов'язок її усвідомлювати є одним із найважливіших елементів мотивації саме злочинної поведінки та необхідним компонентом інтелектуального змісту умислу або необережності (поряд із вольовим — прийняттям рішення діяти або не діяти в даній ситуації). Сутність суспільної небезпечності діяння визнається, виходячи з його спрямування на певні об'єкти, тобто як посягання на них. Такий підхід передбачає визнання вини структурним елементом суспільної небезпечності діяння. Усвідомлення винним суспільно небезпечного характеру свого діяння повинно мати конкретний характер та спрямованість. Суб'єкт умисного злочину повинен уявляти, які саме злочинні дії він виконує та якого злочинного наслідку він прагне. При цьому він має передбачати наслідки свого діяння як тоді, коли вони неминуче настануть, так і тоді, коли він передбачає реальну можливість їх настання.

Особливістю суб'єктивної сторони розголослення державної таємниці та втрати її матеріальних носіїв є те, що вона характеризується складною (змішаною) формою вини щодо об'єктів, яким завдається шкода такими діями. Безпосереднім об'єктом цих злочинів є умови безпечного існування людини, суспільства та держави (які завжди потерпають від порушення правил поводження з державною таємницею), внаслідок чого стався несанкціонований витік секретної інформації. Віддаленим основним об'єктом є територіальна цілісність та недоторканість України, її суверенітет, по-

літична та економічна незалежність, боїва готовність Збройних Сил та інших військових формувань, життя, здоров'я та гідність людини, майно або інші цінності.

Виходячи з того, що за об'єктивними ознаками розголослення державної таємниці або втрати її матеріальних носіїв становлять суспільну небезпечність лише за умови настання наслідків у вигляді завдання шкоди основному об'єкту цих злочинів, то суспільна небезпечність суб'єктивної сторони матиме місце за умови вчинення зазначених дій із метою настання цих наслідків (прямий умисел), допущення можливості їх настання (непрямий умисел), злочинної самовпевненості (коли особа не розраховувала, що такі наслідки настануть, хоча, діючи у відповідній конкретній ситуації, могла передбачити реальний розвиток причинного зв'язку між своєю поведінкою і наслідками) та злочинної недбалості (коли особа повинна була і могла усвідомлювати можливість настання таких наслідків).

Якщо у разі умисного розголослення таких відомостей суспільно небезпечна шкода не настала із причин, що не залежали від винної особи, але яка вважала, що вчинила всі необхідні для цього дії, вони (дії) мають кваліфікуватися як закінчений замах на злочин.

За відсутності спрямування умислу на завдання шкоди, а також неможливості передбачення суспільно небезпечних наслідків відсутні суспільна небезпечність таких дій. Якщо дії суб'єкта спрямовуються лише на порушення порядку поводження з державною таємницею, а можливість завдання шкоди основному об'єкту знаходиться за межами інтелектуальної та вольової ознак як прямого, так і непрямого умислів, то не має посягання на такий об'єкт, а отже, немає такого злочину. У цьому випадку як умисні, так і необережні дії, які не привели до настання суспільно небезпечного наслідку, мають кваліфікуватися лише як умисне порушення правил поводження з державною таємницею, яке привело до витоку секретної інформації.

З огляду на передбачену Кримінальним процесуальним кодексом України необхідність запровадження інституту

кrimінальних проступків, такі дії, наше переконання, мають становити склад кримінального проступку, який повинен посісти проміжне місце між порушеннями законодавства про державну таємницю, за які передбачена адміністративна відповідальність (ст. 212² Кодексу України про адміністративні правопорушення), та кримінальною відповідальністю за суспільно небезпечні діяння. Кримінальні проступки у сфері охорони державної таємниці мають каратися позбавленням допуску до державної таємниці та накладенням відповідного штрафу.

Таким само чином (як кримінальний проступок) мають кваліфікуватися дії особи, яка необережно розголосила державну таємницю або втратила її матеріальні носії. Як у випадку злочинної самовпевненості, коли особа розраховувала, що такі відомості чи секретні матеріали не стануть надбанням сторонньої особи, так і злочинної недбалості, коли особа повинна була і могла усвідомлювати можливість несанкціонованого витоку секретної інформації, такі дії, якщо вони не призвели до завдання шкоди основному об'єкту, мають кваліфікуватися виключно як необережне порушення правил поводження з державною таємницею, що призвело до витоку такої інформації.

На даний час суб'єктом злочинів, передбачених статтями 328 та 329 КК, може бути фізична осудна особа, якій до вчинення даного злочину виповнилося 16 років і якій ці відомості були довірені або стали відомими у зв'язку з виконанням службових обов'язків (спеціальний суб'єкт).

Порядок отримання допуску та доступу до державної таємниці та перелік підстав для цього тривалий час залишалися незмінними і питань щодо суб'єкта відповідальності за цей злочин не виникало.

У 2010 р. до ст. 27 Закону України «Про державну таємницю» було внесено зміни та унормовано окремий порядок надання доступу до державної таємниці без попереднього отримання відповідного допуску особам, залученим до конфіденційного співробітництва з оперативними підрозділами правоохоронних та інших спеціально уповноважених органів, які

проводять оперативно-розшукову, розвідувальну або контррозвідувальну діяльність [18]. Крім цього, з прийняттям у 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України була запроваджена процедура, відповідно до якої підозрюваний чи обвинувачений бере участь у кримінальному провадженні без оформлення допуску до державної таємниці після роз'яснення йому вимог ст. 28 Закону України «Про державну таємницю» та попередження про кримінальну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю (п. 3 ст. 517 КПК) [19].

Оскільки зазначені підстави отримання доступу до державної таємниці не пов'язані з виконанням службових обов'язків, то у разі розголошення таких відомостей або втрати її матеріальних носіїв цими суб'єктами вони не підпадають під дію статей 328 та 329 КК.

Нерідко секретна інформація потрапляє у володіння сторонніх осіб без попереднього умислу на її заволодіння. Розголошення або оприлюднення випадково підслуханої (побаченої) секретної інформації або відомостей, які містилися у знайдених матеріальних носіях такої інформації, виключають кримінальну відповідальність суб'єкта, якому вона стала відомою випадково, тобто без будь-яких намірів із його боку (щодо таких суб'єктів пропонується застосовувати термін «випадковий розпорядник»). Водночас, незалежно від того, у який спосіб секретна інформація стала відомою певній особі, її подальше використання може завдати шкоду охоронюваним інтересам. Тому в разі усвідомлення випадковим розпорядником характеру відомостей, що стали йому відомі, його дії мають кваліфікуватися так само, як і дії осіб, що отримали доступ до державної таємниці у встановленому законодавством порядку.

У цьому випадку суспільна небезпечність такого діяння визначається не лише зовнішніми, фактичними, об'єктивними обставинами, а більшою мірою суб'єктивними, адже усвідомлення можливості завдання шкоди суспільним інтересам дає всі підстави для визнання вини структурним елементом суспільної небезпечності такого діяння.

Висновки. За об'єктивною стороною протиправні діяння у вигляді розголошення державної таємниці та втрати її матеріальних носіїв становлять суспільну небезпеку лише за умови завдання такими діями суспільно небезпечних наслідків у вигляді заподіяння шкоди територіальній цілісності та недоторканності України, її суверенитету, політичній та економічній незалежності, бойовій готовності Збройних Сил та інших військових формувань, життю, здоров'ю та гідності людини, майну або іншим цінностям.

Суб'єктивна сторона таких діянь становить суспільну небезпеку за умови спрямування умислу на завдання шкоди основному об'єкту чи допущення можливості її настання або злочинної самовпевненості (коли особа не розраховувала, що такі наслідки настануть, хоча, діючи у відповідній конкретній ситуації, могла передбачити реальний розвиток причинного зв'язку між своєю поведінкою і наслідками) та злочинної недбалості (коли особа повинна була і могла усвідомлювати можливість настання таких наслідків).

Конструювання диспозиції статей 328 та 329 КК як формальних складів злочинів, відповідно до яких кримінальна відповідальність настає лише за створення достатніх умов для завдання шкоди основному об'єкту злочину в результаті потрапляння державної та-

ємниці до сторонніх осіб або тимчасового виходу такої інформації з володіння особи, якій вона була довірена, суперечить загальному принципу криміналізації тільки суспільно небезпечних діянь (таких, що заподіюють або створюють реальну загрозу заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони).

За відсутності злочинних наслідків у вигляді завданої розголошеннем державної таємниці чи втратою її матеріальних носіїв шкоди основному об'єкту та відсутності умисної та необережної форми вини щодо таких наслідків, ці дії повинні вважатися кримінальним проступком і кваліфікуватися як умисне або необережне порушення правил поводження з державною таємницею, яке призвело до витоку секретної інформації.

Суб'єктом відповідальності за вчинення злочинів, передбачених статтями 328 та 329 КК, мають бути не лише особи, яким ці відомості були довірені або стали відомими у зв'язку з виконанням службових обов'язків, а й інші особи, які отримали доступ до державної таємниці у визначеному законодавством порядку або випадково отримали доступ до такої інформації, проте усвідомлювали характер цих відомостей та можливість завдання в разі їх подальшого розголошення (оприлюднення) шкоди охоронюваним кримінальним законодавством сферам життєдіяльності людей.

Список використаних джерел

1. Карпец И. И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И. И. Карпец. — М., 1973. — 228 с.
2. Шамсутдінов О. В. Відповідальність за розголошення державної таємниці за кримінальним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. В. Шамсутдінов. — Київ, 2002. — 245 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 ч. / за заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. — Київ : ФОРУМ, 2001. — Особлива частина. — 942 с.
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / Г. В. Андрушів, П. П. Андрушко, В. В. Бенківський [та ін.] ; за ред. П. С. Матишевського [та ін.]. — Київ : Юрінком Интер, 1999. — 512 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов [та ін.] ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Стасіса, В. Я. Тація. — Київ – Харків : Юрінком Интер – Право, 2003. — 416 с.
6. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. — М. : Юрид. лит., 1960. — 244 с.
7. Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву / Н. Д. Дурманов. — М., 1955. — 209 с.

8. Шаргородский М. Д. Некоторые вопросы причинной связи в теории права / М. Д. Шаргородский // Советское государство и право. — 1956. — № 7. — С. 40—45.
9. Шнейдер М. А. Преступления против трудовой дисциплины на транспорте : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук / М. А. Шнейдер. — М., 1948. — 27 с.
10. Лясс Н. В. Стадии преступной деятельности по советскому уголовному праву : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук / Н. В. Лясс. — Л., 1952. — 17 с.
11. Михлин А. С. Последствия преступления / А. С. Михлин. — М. : Юрид. лит., 1969. — 104 с.
12. Трайнин А. Н. Общее учение о составе преступления / А. Н. Трайнин. — М. : Госюризат, 1957. — 364 с.
13. Церетели Т. В. Причинная связь в уголовном праве / Т. В. Церетели. — Тбилиси : Изд-во Тбилис. ун-та, 1957. — 274 с.
14. Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий / Н. Ф. Кузнецова. — М. : Юрид. лит., 1956. — 220 с.
15. Брайн Я. М. Основні питання загального вчення про склад злочину / Я. М. Брайн. — Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1964. — 189 с.
16. Пионтковский А. А. Учение о преступлении по советскому уголовному праву / А. А. Пионтковский. — М. : Госюризат, 1961. — 666 с.
17. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917—1952 гг. / под ред. И. Т. Голякова. — М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1953. — 463 с.
18. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну таємницю» від 06.07.2010 р. № 2432-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-zakonu-ukrayini-pro-derzhavnu-taemnicy-doc28203.html>.
19. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — №№ 9—10, 11—12, 13. — Ст. 88.

Семенюк Александр. Уголовная ответственность за разглашение государственной тайны и утрату документов, содержащих такую информацию.

В статье проведен анализ объективных и субъективных признаков преступлений, предусмотренных статьями 328 и 329 Уголовного кодекса Украины, которые устанавливают уголовную ответственность за разглашение государственной тайны и утрату документов, содержащих такую информацию; доказывается, что существующая сегодня конструкция этих статей предусматривает ответственность только за создание достаточных условий для нанесения вреда основному объекту, что противоречит общему принципу криминализации общественно опасных деяний.

Ключевые слова: разглашение государственной тайны, утрата материальных носителей секретной информации, состав преступлений, предусмотренных статьями 328 и 329 Уголовного кодекса Украины.

Semenyuk Oleksandr. Criminal responsibility for divulging state secrets and loss of documents that contain such information.

The article analyzes objective and subjective indicia of a crime presupposed by articles 328 and 239 of the Penal Code of Ukraine that provide for the punishment for divulging state secrets and loss of documents that contain such information.

It is proved that in objective element, malpractice in the form of divulging state secrets and loss of their material medium pose a risk to the public only under condition that such actions cause socially dangerous implications in the form of infliction of harm on territorial integrity and inviolability of Ukraine, its sovereignty, political and economic independence, military combat readiness of Armed Forces of Ukraine and other military formations, life, health and dignity of a person, property or other values.

The subjective element of such actions constitutes social danger under condition that a person intentionally impaired a basic object or admitted a possibility of endamagement or criminal self-confidence (when a person has not calculated that such implications will occur, although, acting in a specific situation, they could foresee the real development of cause-effect connections between their actions and implications or criminal carelessness (when a person had to and could realize that such implications will occur).

Framing of disposition of articles 328 and 239 of the Penal Code of Ukraine as formal elements of a definition of a crime, according to which criminal responsibility ensues only

5–6/2016

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ НАУКИ

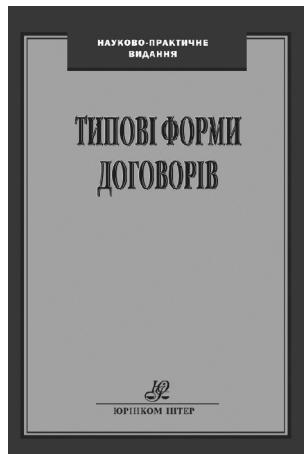
ЮРІДИЧНА УКРАЇНА

under condition that sufficient grounds for endamagement of a basic object of a crime were created as a result of getting hold of a secret by a third person or temporary withdrawal of such information from possession of an entrusted person, contradicts the main principle of criminalization of only socially dangerous actions that impair or threaten to impair objects of criminal protection.

If there are no criminal implications in the form of endamagement of a basic object caused by divulging state secrets and loss of their material medium and no intentional form of guilt or negligence concerning such implications such actions are considered to be a criminal infraction and are to be qualified as intentional or careless treating of a state secret that caused leak of secret data.

The subject of responsibility for committing a crime presupposed by articles 328 and 329 of the Penal Code of Ukraine are not only persons whom this information was entrusted or became known due to performance of their official duties, but also other persons who gained access to a state secret in an order established in accordance with legislation or accidentally got an access to such information, but realized the character of such information and the possibility of causing impairment of life spheres of people protected by criminal legislation in case of its further public disclosure.

Key words: disclosure of state secrets, loss of material carries of confidential information, the offence under articles 328 and 329 of the Criminal Code of Ukraine.

Типові форми договорів / В. В. Луць, М. М. Великанова. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 288 с.

ISBN 978-966-667-667-5

У збірнику «Типові форми договорів» наведено окремі форми типових договорів, що застосовуються в енергетичній сфері, сфері надання комунальних послуг, при розпорядженні державним і комунальним майном та інших соціально значущих відносинах. Підбірка типових договорів здійснена відповідно до чинного законодавства станом на 01 лютого 2016 р.

Книга розрахована на викладачів та студентів юридичних та економічних спеціальностей, практичних працівників, а також широкого кола підприємців та інших осіб, яких цікавить правове забезпечення їх діяльності.